

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БОРТНЯК КАТЕРИНА ВАСИЛІВНА

УДК 001.3:351.854.078.3](477)(02)

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ НАУКИ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Реферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Тернопіль - 2025

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Науково-технічна сфера для будь-якої держави являє собою той сегмент суспільних відносин, який здатен своїм інтелектуальним потенціалом суттєво підвищити рівень економічного розвитку й добробуту держави. Сучасна наука з надзвичайно інтенсивними темпами розвитку здатна забезпечувати більшість потреб соціуму та держави в суспільних і економічних благах. Користування такими благами своєю чергою призводить до інтенсифікації соціально-економічного розвитку та підвищення конкурентних переваг національної економіки, а отже, сприяє тому, що держава посідає вагоміше місце в глобальній спільноті.

Разом із тим такий потенціал, що несе сфера науки, не розкривається сам собою, а результати наукових пошуків потребують відповідної трансформації й утилітаризації, що здійснюються шляхом застосування державою владно-управлінського впливу. Державне керування в сфері науки є одним із класичних напрямів владного впливу механізму держави на суспільні процеси, однак в сучасних умовах розвитку України такий вплив характеризується як неефективний і потребує перегляду.

У цьому аспекті особливої актуальності набуває реалізація контрольно-наглядової діяльності в сфері науки, за результатами якої держава може розв'язувати низку проблем, зокрема підвищення ефективності використання обмежених державних ресурсів на розвиток науки та раціоналізація отриманих результатів наукової діяльності для потреб економіки та соціальної сфери. Традиційна модель реалізації контролю в сфері науки потребує перегляду ще й тому, що сучасна наука має надзвичайно мінливі й інтенсивні темпи й напрями розвитку. Це також потребує певної прогностичної здатності від органів, на які покладено відповідальність за впровадження державної політики в сфері науки в частині прогнозування потреб державного фінансування. Це породжує низку завдань, для вирішення яких потрібно залучити інститути громадянського суспільства, незалежних неурядових фахівців в сфері науково-технічного менеджменту.

Крім того, актуалізується й підвищена участь громадськості в процесах керування державними справами з метою протидії корупційним проявам і випадкам неефективного використання державних ресурсів. У цьому аспекті залучення громадськості саме до реалізації контрольно-наглядової функції являється суттєвим потенціалом для підвищення ефективності реалізації владно-управлінського впливу в аналізованій сфері загалом.

Усе це потребує нових науково обґрунтованих теоретичних, методологічних і практичних підходів. Саме тому об'єктивується потреба виокремлення та дослідження контрольно-наглядової діяльності як самостійного напрямку функціонування відповідних державних інституцій, на які покладено реалізацію політики в сфері науки.

Ступінь наукової розробки теми. Система контролю та нагляду в сфері науки, як окрема складова державноуправлінської діяльності, не отримала потрібної уваги наукового середовища. Натомість проблематика загальнотеоретичного осмислення контрольної-наглядової діяльності держави широко представлена в роботах таких вчених, як: В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В. О. Баганець, С. В. Бардаш, Г. М. Бистрик, Ф. Ф. Бутинець, С. С. Вітвіцький, М. В. Вихор, Ю. В. Гаруст, Н. А. Горбова, Ю. С. Гринчук, Н. В. Карнарук, Є. В. Касяненко, Т. С. Кирильчук, С. О. Кохан, Д. В. Лученко, Ю. В. Макаренко, Н. М. Малюга, О. М. Музичук, Н. В. Никитченко, І. С. Орехова, В. О. Ромасько, Т. М. Татарова, М. М. Терещенко, О. І. Шемігон та ін.

Розробці інструментарію фундаментального дослідження контролю в сфері державного керування належало прадідне місце в роботах, зокрема, В. С. Антонюка, О. Л. Бигич, М. Т. Білухи, Н. І. Бурау, О. Г. Дубова, В. В. Ковальчука, А. Є. Конверського, М. В. Костицького, Б. І. Мокіна, М. Ю. Парфьонові, Д. О. Півторака, І. А. Тимченка, Д. О. Тихомирова, Г. С. Цехмістрові, Ф. О. Чмиленка, В. Є. Юринця, Є. В. Юркевича й ін.

Проблематика співвідношення контрольної та наглядової функції в сфері реалізації державно-управлінського впливу на різні сфери суспільного життя також посідала важливе місце в науковому дискурсі. Тут слід зазначити роботи таких фахівців, як: В. А. Бондаренко, А. В. Денисова, Т. М. Майборода, Т. В. Маматова, Я. І. Маслова, Т. П. Мінка, І. В. Павлик, О. П. Полінець, О. С. Попович, Н. О. Пустова, О. Г. Середа, С. Л. Серов, В. М. Цепенда, Р. В. Шаповал, В. С. Шестак, Г. О. Яковлева та ін.

Основні засади державної політики щодо реалізації функції нагляду та контролю в сфері науки розкриваються в роботах В. І. Андріяша, В. Д. Бакуменка, Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, М. О. Дзевелюка, Т. С. Єдинак, І. О. Кресіної, О. В. Лаврука, О. А. Линдюк, С. О. Мосьондз, П. І. Надолішнього, Н. М. Обушної, В. В. Орленка, О. В. Павлишена, І. І. Петренка, О. С. Поповича, В. М. Ребкала, В. В. Сімутін, Т. М. Татарової, М. М. Терещенко, В. П. Тертички, В. А. Шахова, В. В. Цветкова, Г. В. Яковлевої, Х. П. Ярмакі й ін.

Сучасний стан організаційно-правового забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні досліджували такі вчені, як Ю. Є. Атаманова, О. М. Баранюк, М. Д. Василенко, Л. В. Головій, О. Г. Головніна, Н. Л. Губерська, О. В. Зайчук, О. В. Кирилюк, М. Н. Курко, С. В. Лінецький, А. І. Нижник, В. М. Савіщенко, І. Є. Словська й ін.

Інституційну складову системи забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки досліджували у своїх роботах, зокрема, В. Г. Воронкова, Н. Г. Діденко, О. В. Дніпров, Г. Етковіц, С. В. Захарін, А. Ю. Іщенко, Б. В. Олексюк, М. С. Цьвок й ін.

Закордонний досвід реалізації контрольної-наглядових функцій держави в сфері науки був предметом дослідження таких учених, як О. В. Ареф'єва, С. О. Ареф'єв, М. О. Андрієнко, Н. Бонтіс, Г. Гербах, Г. Голдман, К. Євро,

В. М. Залізнюк, І. М. Мягких, Р. Каплан, Дж. Картер, О. А. Кравченко, Р. В. Кропивницький, С. М. Кушнір, М. Лунінг, А. МакДевід, О. В. Мельничук, С. Нортон, М. С. Петренко, Дж. Рід, К. Свібі, Л. Скьоне, У. Шеттер, С. Шмасманн, А. Шут й ін.

Разом із тим, незважаючи на плюралізм поглядів на проблематику реалізації контролю в сфері науки, вона є недостатньо дослідженою. Особливо це стосується інституційного та функціонального аспектів здійснення контрольно-наглядової діяльності в умовах мінливого середовища й обмеженості державних фінансових ресурсів. Недостатньо обґрунтованими є теоретичні положення та практичні рекомендації щодо змісту самої контрольно-наглядової функції держави в сфері науки. Не вирішеними є питання законодавчого забезпечення виконання контролю в сфері науки. Не розкрито механізми розширеної участі громадськості в питаннях реалізації контрольно-наглядової функції держави в сфері науки. Усе це пояснює актуальність поставлених проблем організаційно-правового забезпечення ефективного контролю у вказаній сфері, робить їх розробку теоретично та практично цінною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного Університету імені В. І. Вернадського «Сучасний стан правових наук в євроінтеграційному вимірі», затвердженого Вченою радою Таврійського національного Університету імені В. І. Вернадського (протокол №1 від 30.08.2022 року), як складова фундаментальних робіт: «Крим та Чорноморський регіон: реконструктивний розвиток у воєнний та повоєнний період», затвердженої Українським інститутом науково-технічної експертизи та інформації (державний реєстраційний номер 0123U102027 від 02.04.2023 року), в якій на основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, чинного законодавства з питань регулювання контрольно-наглядової функції держави, досліджено вплив на державне управління в сфері науки та надано науково обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності реалізації контролю в означеній сфері.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження адміністративно-правових засад контрольно-наглядової функції держави в сфері науки з ціллю пошуку нових шляхів розвитку системи її забезпечення та розробки дієвих механізмів її реалізації. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення таких завдань:

- здійснити ретроспективний аналіз еволюції теоретичного осмислення контролю та нагляду в сфері науки;
- розкрити особливості історично-правового розвитку контрольно-наглядової діяльності в сфері науки;
- визначити спеціалізацію методологічного інструментарію дослідження контрольно-наглядової діяльності в сфері науки;

- проаналізувати сутність і значення державної політики в сфері науки;
- детермінувати особливості реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки;
- сформулювати цілі реалізації контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки;
- дослідити сучасний стан вітчизняного законодавства з питання забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки;
- розробити організаційну модель здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні;
- проаналізувати функціональне забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні;
- установити особливості фінансового забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні;
- визначити систему державних органів, що забезпечують здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки;
- довести необхідність реалізації ліцензування як інструменту контрольно-наглядової діяльності в сфері науки;
- розглянути модель взаємодії держави та недержавного сектору й інститутів громадянського суспільства в здійсненні контрольно-наглядової діяльності в сфері науки;
- провести дослідження впливу результатів контрольно-наглядової діяльності в сфері науки на її конкурентоздатність;
- вивчити закордонний досвід реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки;
- удосконалити інституційне забезпечення реалізації нагляду та контролю в сфері науки в Україні;
- здійснити пошук шляхів застосування адаптивного та проєктного управління контрольно-наглядовими функціями держави в сфері науки;
- запропонувати напрями розширення участі громадськості в здійсненні нагляду та контролю в сфері науки.

Об'єктом дослідження є система контрольно-наглядових функцій держави в реалізації державної політики в сфері науки.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні.

Методи дослідження. Дослідження проведено за допомогою поєднання загально- та спеціальнонаукових методів, притаманних правовій науці та науці державного управління з урахуванням особливостей функціонування системи державного управління в сфері науки в Україні.

Широке застосування отримав, зокрема, метод діалектичного пізнання для аналізу розвитку контрольно-наглядової діяльності в сфері науки, пошуку місця контрольної функції в загальній їх сукупності, значення цієї функції для державотворчого процесу (підрозділ 1.2). Сукупність порівняльно-правових

методів, аналізу та синтезу використано з метою дослідження ретроспективи та методології вивчення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки (підрозділи 1.1 та 1.3). Методи абстрактного та конкретного вжито в розкритті особливостей реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки (підрозділ 2.2). Натомість для визначення сутностей та цілей контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки застосовано методи системного аналізу (підрозділи 2.1 та 2.3). Методи герменевтики та підходи структурного аналізу використано для аналізу сучасного стану вітчизняного законодавства з питання забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки й організаційної моделі її забезпечення (підрозділи 3.1 та 3.2).

Вагомих результатів у дослідженні механізмів функціонального та фінансового забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні було досягнуто внаслідок застосування структурно-функціонального підходу (підрозділи 3.3 та 3.4). Методологія системного аналізу в поєднанні з формально-логічним методом дала змогу визначити особливості побудови системи державних органів, що забезпечують здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки та їх взаємодії з недержавним сектором й інститутами громадянського суспільства (підрозділи 4.1 та 4.3). Структурно-функціональний підхід дав змогу окремо переглянути цінність і значення ліцензування як інструменту контрольно-наглядової діяльності в сфері науки (підрозділ 4.2). Сукупність філософсько-управлінських методів, зокрема діалектики та логіко-юридичного, у поєднанні з аксіологічним підходом використано для оцінювання впливу результатів контрольно-наглядової діяльності в сфері науки на її конкурентоздатність (підрозділ 4.4).

Водночас активне застосування порівняльно-правового методу дало змогу вивчити світовий досвід реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки (підрозділ 5.1). Метод правового моделювання дав змогу вдосконалити механізм організаційного та функціонального забезпечення реалізації нагляду та контролю в сфері науки в Україні (підрозділ 5.2). Широке застосування методу соціологічного аналізу дало змогу розкрити перспективи використання адаптивного та проєктного управління контрольно-наглядовими функціями держави в сфері науки (підрозділ 5.3). За допомогою формально-логічного методу здійснено пошук нових ефективних форм участі громадськості в здійсненні нагляду та контролю в сфері науки (підрозділ 5.4).

Інформаційною базою роботи стали матеріали Верховної Ради України, Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, законодавчі та нормативні акти з питань реалізації контрольної функції держави в сфері науки, наукові здобутки вітчизняних і закордонних учених, матеріали науково-практичних конференцій, міжнародних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів. На основі проведеного комплексного дослідження розв'язано важливу наукову проблему – розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів реалізації контрольно-наглядової функції держави в сфері науки та запровадження їх результатів у

практичну діяльність органів, відповідальних за її здійснення. Найвагомішими результатами, які характеризують наукову новизну дисертації, є такі:

вперше:

– визначено ієрархію та структурну будову системи цілей реалізації контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки, які згруповано за відповідними напрямками: цілі інституційного контролю (здійснюють абсолютно всі центральні органи виконавчої влади, на які покладається реалізація державної політики в сфері науки); цілі організаційного контролю (здійснюється шляхом перевірки ступеня виконання основних цілей розвитку наукової сфери, реалізації стратегічних напрямів наукових досліджень у різних галузях і має характер лінійно-функціонального, де функціональний компонент розкривається через приналежність діяльності об'єктів, що контролюються, до наукової сфери); цілі субгалузевого контролю (реалізація контрольно-наглядової діяльності щодо навчальних закладів, виключно в контексті розвитку науки у вищій школі й участі таких закладів у реалізації державних програм конкретного науково-технічного спрямування); цілі внутрішньоінституційного контролю (контрольно-наглядову діяльність спрямовано на визначення ступеня реалізації кожним окремим органом завдань державної політики в науковій і науково-технічній сфері; відносин щодо трансферту технологій; інституціоналізації інновацій тощо);

– розроблено організаційну модель здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні, особливість якої полягає в тому, що у її основу покладено саме функціональний підхід, який уособлюється у формах такої діяльності, і вже на другому місці виступає галузевий підхід, у межах якого відбувається сегментація наукової сфери на предметні зони відповідальності відповідних суб'єктів. Це означає, що реалізацію своїх функцій усіма без винятку суб'єктами контролю обмежують певні сфери відносин щодо науки й техніки, але жоден із них не охоплює контрольними функціями всю наукову сферу. В такий спосіб видається можливим досягнути необхідного синергетичного ефекту від реалізації контрольно-наглядової діяльності, а також надати результатам, отриманим за її результатами відповідного рівня релевантності та утилітарності;

– розроблено інституційний механізм реалізації контрольно-наглядової діяльності в сфері науки. Запропонована побудова системи державних органів, що забезпечують контрольно-наглядову діяльність в сфері науки, суттєво відрізняється від сучасного стану інституційного забезпечення державного контролю в аналізованій сфері, оскільки розділена на дві підсистеми, які реалізують різні за своєю предметною специфікою державні політики, але в одній науковій і науково-технічній сфері. Доведено, що подібна побудова контрольних органів у своїй взаємодії та певній взаємозалежності дасть змогу досягнути максимального рівня ефективності від реалізації контрольно-наглядової діяльності державою. Задля цього доцільно ухвалити низку рішень

шляхом оптимізації контрольно-наглядової діяльності Міністерства освіти і науки України, концентруючи її на безпосередньому досягненні цілей державної політики в сфері науки. До того ж частину повноважень в сфері контрольно-наглядової діяльності Міністерство освіти і науки України та інші суб'єкти, відповідальні за реалізацію вказаної політики, повинні передати на рівень Рахункової палати та Держаудитслужби, застосувавши механізм безоплатного аутсорсингу та деконцентрації відповідальності, для чого потрібно: внести зміни в Положення про Міністерство освіти і науки України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630 щодо скорочення повноважень міністерства в частині реалізації ним державного фінансового контролю щодо підпорядкованих установ, організації, підприємства та інших інституції, що входять до сфер відання; покласти прямий обов'язок на Міністерство освіти і науки України використовувати результати державного фінансового контролю, здійсненого Рахунковою палатою та Держаудитслужбою, під час ухвалення рішень організаційного, інституційного та кадрового характеру в процесі реалізації державної політики в сфері науки;

– розроблено матрицю відповідності та достатності механізмів правового регулювання реальним умовам функціонування наукової сфери для оцінювання ступеня ефективності впливу результатів контрольно-наглядової діяльності в сфері науки на її конкурентоздатність. Запропонована матриця ґрунтується на побудові графіку оцінювання вибору організаційно-установчої стратегії за результатами проведення контрольно-наглядових заходів відносно наукових установ, який дасть змогу обрати одну з чотирьох стратегій щодо наукової установи: стратегія удосконалення оптимізації та раціоналізації; стратегія підтримання діяльності наукових установ або наукових досліджень; стратегія реорганізації; стратегія ліквідації злиття наукових установ;

– розроблено інституційні зміни для підвищення функціональної спроможності системи нагляду та контролю в сфері науки в Україні. Розроблена нова модель реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки відповідатиме таким головним вимогам: інституційний контроль в сфері науки здійснюватимуть не різні органи (фінансового та управлінського характеру), а їх симбіоз, тобто одна структура, до складу якої входитимуть фахівці від різних державних інституцій, зокрема і від органів, відповідальних саме за компонент науково-технічного розвитку держави; контрольно-наглядова діяльність охоплюватиме всі без винятку елементи управлінської моделі в сфері науки, але основний акцент зосереджуватиметься на актуальності самих напрямів реалізації державної політики у цій сфері; підвищення ефективності планується отримати шляхом нового формату взаємодії між контрольними органами та розширеним залученням інститутів громадянського суспільства; діяльність органів контролю в сфері науки матиме характер моніторингу в реальному часі, а система індикаторів має бути побудована таким чином, щоб давати можливість оперативно втручатись у

діяльність тих чи інших наукових та/або науково-дослідних установ із метою надання, в першу чергу, методологічної допомоги;

– розроблено модель застосування адаптивного та проектного управління контрольно-наглядовими функціями держави в сфері науки. Особливостями такої моделі має бути впровадження нової методології, заснованої на прогресивних стандартах концепту Good Governance, а саме GxP – Good Practice. Тобто впровадження проектного управління в частині реалізації державного контролю в сфері науки має ґрунтуватись на засадах методології GSCPS – Good State Control Practice In Science. Сутність цього методологічного підходу полягає в тому, що органи контролю здійснюють низку заходів з оцінювання, моніторингу, перевірки відповідності, які ґрунтуватимуться на принципах достатності владного впливу для реалізації конкретної управлінської функції; економічної обґрунтованості та раціональності владного впливу (контрольних заходів); цілісності контролю; оперативності владно-правлінського втручання за результатами контрольної діяльності. Сукупність цих принципів є відповідним виразом тих принципів і вимог, на яких ґрунтується реалізація концепту Good Governance загалом, а тому не потребує додаткового визначення. Запровадження інструментарію GSCPS у контрольно-наглядову діяльність уповноважених на її здійснення органів державної влади в сфері науки дасть змогу отримати результати, які матимуть чіткий економічний та управлінський вираз і відображатимуть реальні перспективи розвитку наукової сфери, окремих напрямів наукових досліджень чи функціонування наукових установ, організацій, дослідницьких інститутів тощо;

удосконалено:

– підходи до формування методологічного інструментарію дослідження контрольно-наглядової діяльності в сфері науки. Методологічний інструментарій державно-управлінської науки не здатен повною мірою забезпечити досягання мети під час дослідження контрольно-наглядової діяльності держави в науковій сфері. Саме тому для повноцінного дослідження цього феномену необхідним є застосування синтезованої методології наукового пізнання, заснованої на поєднанні загально наукових, спеціально наукових і прогностичних методах не лише державно-управлінської науки, але й науки адміністративного права, комплексу соціальних наук тощо;

– інтерпретацію сутності державної політики в сфері науки з погляду її відмінностей від інших сфер державної політики. Встановлено, що її формування має тільки загальнодержавний характер і реалізується в усіх без винятку формаціях суспільного буття та відносин, оскільки сама по собі наукова сфера не має чітко визначених меж, а характеризується тільки процесом прикладного використання знань у повсякденному житті та постійному розвитку теоретичного виміру їх застосування. Водночас специфічний контур реалізації державної політики в сфері науки, що об'єднується унікальним предметом – науковою діяльністю, характеризується непередбачуваністю результатів

наукового розвитку особливо прикладних галузевих наук, що може характеризуватись як певне досягнення чи межа розвитку державної політики навіть за умови відсутності наукових досягнень чи визнання хибності подальшого розвитку науки в конкретному ракурсі чи напрямі;

– підходи до нормативно-правового забезпечення здійснення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні. Панування галузевого підходу до законодавчого регулювання окремих сфер суспільних відносин і навіть окремих сегментів у вказаних сферах призводить до низького рівня правової визначеності здійснення контрольної-наглядової діяльності держави в науковій сфері. Це об'єктивує необхідність більшої уваги на рівні галузевих та локальних нормативно-правових актів до деталізації форм, методів і способів здійснення контрольних функцій держави, що має втілюватись у відповідному функціональному навантаженні на органи державної влади. Розв'язання проблеми суб'єктної визначеності щодо здійснення контрольної-наглядової діяльності в аналізованій сфері вбачається в розробленні нового бачення архітектури організаційної моделі здійснення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні, заснованої на функціональному підході з акцентом на панівну в правовій доктрині України галузеву спрямованість законодавчого регулювання суспільних відносин;

– механізм реалізації фінансового забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні шляхом широкого застосування в оцінюванні ефективності напрямів використання державних ресурсів принципу економічної ефективності та доцільності управлінських рішень, утилітарність якого розкривається через резервування частини коштів, спрямованих на фінансування державної науки в означеній сфері на потреби контролю над процесом досягнення її цілей. Принцип економічної доцільності означає можливість досягнення максимальної ефективності від фінансування наукової сфери шляхом спрямування частини такого фінансування на реалізацію контрольної-наглядової діяльності. Сутність цього принципу полягає в тому, що будь-яка владно-управлінська дія має реалізовуватись у спосіб, що найбільшою мірою відповідає потребам реалізації цілей державної політики в сфері науки, але базовим для оцінювання способу її реалізації виступає ресурсне забезпечення;

– підходи до ліцензування освітньої діяльності наукових установ, що фактично є вимогою сучасного глобального розвитку науки, шляхом викреслення із Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» норми щодо обов'язкового ліцензування аналізованого виду діяльності наукових установ, якщо ці установи надають освітні послуги з підготовки докторів філософії та докторів наук науковим кадрам, які здійснюють у цих або інших наукових установах наукову, науково-дослідну чи дослідно-конструкторську діяльність за тим самим напрямом та спеціалізацією. Це означає, що більшість наукових установ мають прикладний характер досліджень, а тому у цих напрямках надання освітніх послуг не має вимагати

додаткового ліцензування, тому що монополізація ринку освітніх послуг для наукових кадрів і для формування високого інтелектуального потенціалу в них неможлива. Держава не може обмежувати науковий потенціал наукових установ, для яких надання освітніх послуг чи здійснення освітньої діяльності є тільки похідним напрямом від основної наукової діяльності, задля чого запропоновано внести відповідні доповнення та зміни положень ст. 27 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність». Це суттєво зменшить ресурсні витрати наукових установ – як часові, так і фінансові – на отримання ліцензії на здійснення освітньої діяльності, яку фактично жодна інша установа чи заклад не може здійснити через концентрацію наукового й інтелектуального потенціалу саме в цій установі;

– модель участі громадськості в нагляді та контролі в сфері науки шляхом розроблення механізму громадської науково-технічної експертизи в сфері науки. Запропонований механізм містить такі компоненти: науково-експертний центр (покликаний оцінювати ефективність та актуальність наукових пошуків і досліджень, які вже провадяться під егідою Міністерства освіти і науки України чи Національної академії наук України, а також розробляти пропозиції щодо нових перспективних напрямів наукових пошуків і відшукувати шляхи фінансування та нові джерела для інвестування); аналітично-консалтингову раду (здійснює пошук шляхів найефективнішої ринкової капіталізації результатів наукових досліджень); спостережну раду (реалізує нагляд і контроль над використанням тих державних коштів, що витрачають на наукові дослідження з урахуванням тих змін, які запропоновано науково-експертним центром, а також за фінансуванням державних наукових досліджень із приватних джерел); координаційний центр (зв'язувальний елемент між приватним сектором і державою). Діяльність запропонованого механізму сприятиме досягненню цілей не лише в сфері контролю, зокрема над цільовим використанням державних коштів, а й підвищенню ефективності функціонування Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні пошуки у визначенні сутності контролю та нагляду в сфері науки. Наявні тренди вивчення контрольної діяльності держави в сфері науки демонструють на доктринальному рівні розмежування контрольної, наглядової, моніторингової й інших форм діяльності держави, спрямованих на досягнення цілей, які охоплює класичний елемент управлінської діяльності у формі класичного контролю. Визначення механізму реалізації контрольної діяльності держави в науковій сфері дало змогу обґрунтувати концепцію окремої моделі відносин у її практичній реалізації;

– підходи до систематизації історично-правового розвитку контрольної діяльності в сфері науки. Доктринальні положення дали змогу законодавчо закріпити форми та методи державного регулювання й керування у науковій і науково-технічній діяльності, що забезпечило реалізацію

інституційної та функціональної підсистем забезпечення практичного здійснення аналізованої функції держави у новій якості;

– парадигма реалізації контролю в сфері науки шляхом органічного поєднання власне контрольної та наглядової функцій. Контроль як постійна функція керування виступає умовою забезпечення успішності його діяльності. Контроль розглядається у ширшому сенсі, а нагляд – як елемент контролю, «звужений» контроль щодо сфери свого застосування. Нагляд здійснюється за об'єктами, які не підпорядковані органу, що здійснює контроль, тоді як контроль може здійснюватися як щодо підпорядкованих суб'єктів, так і тих, що не мають прямого підпорядкування. Наявність протилежних думок свідчить про помилковість ототожнення інститутів контролю і нагляду, натомість заслуговує уваги твердження, що це дві самостійні форми реалізації контрольної влади у правовій державі;

– пошуки удосконалення функціонального забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні шляхом розроблення й ухвалення низки нормативно-правових актів, зокрема: Порядку передачі майнових прав на технології, створені за бюджетні кошти та контролю над виплатою винагороди авторам, який повинен деталізувати та зробити жорсткішими процедури такого передання з акцентом на максимізацію вигоди держави; Порядку проведення контрольних заходів Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук щодо використання об'єктів державної власності та майна держави для потреб здійснення наукової і науково-технічної діяльності, який повинен деталізувати всю сукупність форм контролю (аудит, інвентаризація, спостереження за використанням), які повинні здійснювати означені суб'єкти владних повноважень щодо державної власності;

– тренди розвитку взаємодії держави та недержавного сектору й інститутів громадянського суспільства в контрольній-наглядній діяльності в сфері науки шляхом розширення участі останніх у контролі суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності державної й комунальної форм власності щодо питань, пов'язаних із використанням ресурсів для забезпечення функціонування наукових установ, а також щодо перевірки стану безпеки та відсутності шкоди під час наукових досліджень і дослідно-конструкторських робіт;

– вивчення світового досвіду реалізації контрольної-наглядових функцій держави в сфері науки з метою пошуку нових прогресивних моделей його реалізації, а також способів організаційно-правового забезпечення у вітчизняній практиці.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні та прикладні висновки й рекомендації дисертаційної роботи можуть бути використані в:

– науково-дослідній роботі – у процесі подальших наукових розробок методологічного та практичного характеру під час реалізації контрольної-наглядових функцій держави в сфері науки (Довідка про впровадження від 21.11.2024 р. № 07/976-6 видана науково-дослідною установою «Науково-

дослідний інститут соціально-економічного розвитку міста» Департаменту економіки та інвестицій Київської міської державної адміністрації);

– законотворчій діяльності – для вдосконалення окремих норм законодавства України в сфері регулювання процедур проведення контрольно-наглядових заходів держави в сфері науки; зокрема, доведено утилітарність та необхідність розширення практичного застосування нових форм взаємодії органів управління в сфері науки та спеціалізованих органів, що здійснюють контрольно-наглядові заходи – Рахункової палати та Держаудитслужби (Довідка про впровадження від 21.11.2024 р. № 946/-67-7-2-24 видана Департаментом з питань фінансового та економічного розвитку секретаріату Кабінету Міністрів України);

– правозастосовній діяльності – обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення механізму контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки (Довідка про впровадження від 19.11.2024 р. № 01-30/398 видана відділом гуманітарного розвитку Феодосіївської сільської ради Обухівського району Київської області);

– навчально-методичній роботі – при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Організація діяльності органів виконавчої влади», «Державне управління в сфері освіти та науки»; для підготовки підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів (Довідка про впровадження від 19.11.2024 р. № 37/494 видана Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського Національної академії наук України; від 18.11.2024 р. № 09/01-2-871 видана Таврійським національним університетом імені В. І. Вернадського м. Київ; від 30.10.2024 р. № 11 видана Університетом сучасних знань м. Київ).

Дискусійні положення дисертаційної роботи можуть стати основою для подальших наукових розробок.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій розвинуто теоретико-методологічні засади та досліджено практику реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки. У роботі використано праці інших науковців, на які зроблено посилання. З колективних наукових праць у дисертації використано лише ті ідеї та положення, які є результатом власних розробок автора.

В наукових працях, опублікованих у співавторстві є значний внесок дисертанта. Зокрема, у роботах: Bortniak K., Merdova O., Tsomra V., Daraganova N., & Mykhailov R. Experience of administrative and legal support for control and supervision – автором здійснено аналіз досвіду країн ЄС щодо адміністративно-правових механізмів нагляду та контролю; Zlyvko S. V., Bortniak V. A., Bortniak K. V., Storozhuk I. P., & Holobutovsky R. Z. Administrative reforms in Eastern Europe: A comparative legal analysis – автором досліджено процес впровадження адміністративних реформ у Східній Європі); Komnatnyi S. O., Buha H. S., Fedorova A. M., Horovyi V. M., & Bortniak K.V. The role of civil society institutions in ensuring social control over political processes – автором

проаналізовано громадянське суспільство, яке відіграє роль ефективного інституту соціального контролю; Bevzenko V. M., Bortnyak K. V., Busol O. Yu., etc. The optimization of protection model for rights and freedoms of Ukrainian person: collective monograph – автором опубліковано розділ 3 «Особливості проведення реформи державного управління та надання адміністративних послуг в Україні»; Петков С. В., Бортняк В. А., Бортняк К. В. Державна служба в Україні: напрями розвитку в контексті європеїзації – автором здійснено аналіз європейського досвіду функціонування органів управління, їх функції, засади організації та діяльності, компетенцію, повноваження тощо; Добрянська Н. В., Петков С. В., Бортняк В. А., Бортняк К. В. Трансформація управлінських структур держави під впливом інформаційного суспільства: досвід для України – автором визначено аспекти підвищення якості послуг та посилення довіри до владних структур з боку населення і бізнесу в Україні; Бортняк В. А., Бортняк К. В. Нормативне визначення нагляду та контролю в сфері публічного адміністрування – автором розроблено пропозицій щодо формування нормативного визначення нагляду та контролю в сфері публічного адміністрування; Бортняк В. А., Бортняк К. В. Публічне адміністрування як зовнішній вираз реалізації юридичної діяльності державної влади – автором здійснено аналіз публічного адміністрування як практичного втілення юридичної діяльності державної влади через виконавчо-розпорядчі функції для реалізації законодавства та задоволення суспільних потреб шляхом трансформації правових норм в управлінські рішення.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи були обговорені та отримали позитивну оцінку на наукових семінарах та круглих столах. Основні положення, висновки дисертації оприлюднені автором на науково-практичних конференціях, у тому числі й міжнародних: XI Міжнародна науково-практична конференція «Theoretical foundations of modern science and practice» (м. Мельбурн, 06–07 квітня 2020 р.); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Problems of implementation of science into practice» (м. Осло, 20–21 квітня 2020 р.); Міжнародний літній науковий симпозиум «Інноватика в сучасній освіті та науці: теорія, методологія, практика» (м. Одеса, 28–29 липня 2023 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сімдесят сьомі економіко-правові дискусії». Серія: Соціальні та гуманітарні науки (м. Одеса, 22–23 червня 2023 р.); V International Scientific and Theoretical Conference Primedia eLaunch LLC. NGO European Scientific Platform «Formation of innovative potential of world science», (м. Тель-Авів, Ізраїль, 28 липня 2023р.); Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні дослідження правової та історичної науки». Вип. 52. (м. Ополь, Польща, 18–19 липня 2023р.); Міжнародна науково-практична конференція «Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект» (м. Одеса, 29–30 вересня 2023 р.); Міжнародна наукова конференція «Мультидисциплінарні виклики сучасної науки: інновації та співпраця» (м. Лодзь, Польща, 15 вересня 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сталий розвиток держави і права

в умовах глобалізаційних процесів» (м. Хмельницький, 15–16 вересня 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу» (м. Київ, 29–30 листопада 2024 р).

Публікації. Результати дисертації опубліковані у 33 наукових працях. Зокрема 18 публікацій у наукових фахових виданнях України, 3 публікації у наукових виданнях інших держав, проіндексовані в міжнародній наукометричній базі Web of Science, 1 одноосібна монографія, 1 колективна монографія, 10 публікацій у матеріалах і тезах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, які об'єднують вісімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 396 сторінок, основний зміст роботи викладено на 333 сторінках, які містять 5 таблиць (із них 1 займає повну сторінку), 11 рисунків (із них 2 займають повну сторінку), список використаних джерел складається із 276 найменувань і займає 30 сторінок, додатки містяться на 17 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** висвітлюються актуальність теми дослідження; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження; його методологія; наукова новизна одержаних результатів та їхнє практичне значення; відомості про апробацію та публікацію основних положень дисертації, її структуру та обсяг.

У **розділі 1 «Теоретико-правові засади контрольно-наглядової діяльності в сфері науки»** розглянуто сутність, адміністративно-правову природу та еволюцію контрольно-наглядової діяльності в науковій сфері.

У **підрозділі 1.1 «Теоретичне осмислення контролю та нагляду в сфері науки: ретроспектива досліджень і потенціал майбутніх пошуків»** проаналізовано розвиток понять «контроль» та «нагляд» у науці, теоретичні підходи до їхнього розуміння та практичного застосування, акцентуючи увагу на необхідності адаптації адміністративно-правових засад до сучасних умов та міжнародних стандартів. Розглянуто роботи вітчизняних і зарубіжних авторів, які висвітлюють інноваційний характер контролю та нагляду в науці, що потребує оновлення методології.

Особливу увагу приділено ретроспективному аналізу формування контрольних і наглядових функцій у державному управлінні науковою діяльністю, визначено проблеми, як-от слабка адаптація законодавства до міжнародних стандартів і обмежена координація між державними органами та науковими установами.

Окреслено перспективи подальших досліджень, зокрема інтеграцію концепції Good Governance в адміністративно-правову модель контрольно-наглядової діяльності.

У підрозділі 1.2 «Аналіз історично-правового розвитку контрольної-наглядової діяльності в сфері науки» розглянуто становлення та еволюцію контрольної-наглядової діяльності держави в сфері науки. Досліджено вплив історичних періодів і соціально-економічних умов на формування правових засад цього напрямку. На початкових етапах така діяльність зосереджувалась на забезпеченні ефективного використання ресурсів у науці. Особлива увага приділена періодам, коли наука ставала пріоритетом державної політики, що стимулювало нові підходи до контрольної-наглядової діяльності.

Виявлено, що характер цієї діяльності змінювався залежно від потреб державної політики: від імперативного до стимулюючого. Основними проблемами залишалися фрагментарність нормативно-правового регулювання та недостатня інституційна координація. Наголошено на важливості вдосконалення адміністративно-правових механізмів для відповідності міжнародним стандартам і принципам Good Governance.

У підрозділі 1.3 «Методологія дослідження контрольної-наглядової діяльності в сфері науки» обґрунтовано підходи до формування методологічної основи дослідження. Використано інтеграцію загальнонаукових і спеціальних методів, включаючи системний підхід, що забезпечує комплексний аналіз адміністративно-правових аспектів. Застосовано історико-правовий метод для вивчення еволюції функцій контролю й нагляду, порівняльно-правовий метод – для аналізу міжнародного досвіду, а метод моделювання – для розробки організаційної моделі контрольної-наглядової діяльності, яка враховує сучасні тенденції.

Методологічні інструменти спрямовані на розробку теоретико-практичних рекомендацій для підвищення ефективності контрольної-наглядової діяльності та її адаптації до викликів сучасності.

У розділі 2 «Адміністративно-правові засади державної політики щодо реалізації нагляду та контролю в сфері науки» розглянуто сутність, значення державної політики в сфері науки, особливості виконання контрольної-наглядових функцій держави та визначено їхні цілі.

У підрозділі 2.1 «Сутність та значення державної політики в сфері науки» досліджено формування та реалізацію державної політики в науці. Проаналізовано засоби державного регулювання, які поділено на інструменти прямої (контроль, адміністрування, фінансування) та непрямой (стимулювання, сприятливі умови для інновацій) дії. Визначено, що політика має інтегрувати принципи Good Governance для забезпечення прозорості та ефективності управління. Акцент зроблено на необхідності вдосконалення нормативно-правового регулювання та адаптації до європейських стандартів. Підсумовано, що стратегічною метою є сталий розвиток науково-технічного потенціалу країни через сучасні адміністративно-правові механізми та координацію на всіх рівнях.

У підрозділі 2.2 «Особливості реалізації контрольної-наглядових функцій держави в сфері науки» розглянуто організаційно-правові механізми

контрольно-наглядової діяльності. Визначено її імперативний характер і спрямованість на раціональне використання ресурсів, зокрема фінансових. Виявлено недоліки нормативно-правового регулювання, зокрема фрагментарність законодавства і відсутність єдиної методики оцінки ефективності. Зазначено необхідність посилення координації між владою та науковими установами. Запропоновано рекомендації щодо інтеграції європейських стандартів і принципів Good Governance.

У підрозділі 2.3 «Цілі реалізації контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки» визначено ключові цілі контрольно-наглядової діяльності, серед яких: раціональне використання бюджетних коштів; контроль відповідності наукових проєктів державним пріоритетам; стимулювання конкурентоспроможності наукових установ; інтеграція української науки у світовий науковий простір.

Визначено шляхи вдосконалення системи оцінювання результатів цієї діяльності та підвищення її ефективності. Зроблено висновок, що цілі контрольно-наглядової діяльності повинні відображати баланс між державними інтересами, потребами наукових установ та вимогами міжнародного співтовариства.

У розділі 3 «Сучасний стан організаційно-правового забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки» проаналізовано законодавчу базу, розроблено організаційну модель, висвітлено функціональні аспекти та оцінено фінансове забезпечення контрольно-наглядової діяльності.

У підрозділі 3.1 «Аналіз вітчизняного законодавства з питання забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки» розглянуто сучасний стан нормативно-правового забезпечення контрольно-наглядової діяльності. Проаналізовано ключові нормативно-правові акти, зокрема Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», та виявлено проблеми, такі як суб'єктна невизначеність, дублювання функцій між різними органами й низька ефективність регулювання. Запропоновано:

1. Уніфікувати нормативні акти у вигляді єдиного кодексу.
2. Впровадити механізми публічної оцінки діяльності органів контролю.
3. Інтегрувати принципи Good Governance для забезпечення прозорості.

Науковим внеском автора є розробка структури законодавчого регулювання, що ґрунтується на функціональному підході, з урахуванням потреб інноваційного розвитку науки та відповідності міжнародним стандартам. Крім того, розроблено методику оцінки ефективності використання державних ресурсів у науковій сфері, яка може бути використана на практиці.

У підрозділі 3.2 «Організаційна модель здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні» розроблено організаційну модель, яка базується на функціональному підході. Вона включає:

1. Чітке визначення повноважень органів.
2. Створення координаційного центру для інтеграції функцій контролю.
3. Впровадження принципів Good Governance.

Науковим внеском автора є розробка методики оцінки ефективності організаційної моделі через поєднання показників раціонального використання державних ресурсів і досягнення високих наукових результатів. Для цього запропоновано використовувати графічну модель координат, що відображає відповідність між якістю наукових результатів та обсягами витрат державних ресурсів.

У підрозділі 3.3 «Функціональне забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні» розглянуто практичні аспекти реалізації функцій контролю і нагляду, зокрема їх зміст, методи та механізми. Проведено глибокий аналіз існуючих функціональних підходів до виконання цих функцій в сфері науки, визначено основні недоліки їх реалізації та запропоновано шляхи удосконалення.

Дослідження функціонального забезпечення контрольно-наглядової діяльності ґрунтується на вивченні:

1. Інструментів реалізації функцій: виокремлено такі основні інструменти, як перевірки, моніторинг, аналіз ефективності використання ресурсів та імплементація результатів наукових досліджень.

2. Законодавчої підтримки: акцент зроблено на обмеженій відповідності нормативно-правової бази сучасним вимогам, зокрема міжнародним стандартам.

Запропоновано нову функціональну модель, що включає:

- інтеграцію принципів Good Governance у процеси виконання контрольно-наглядових функцій;
- розробку стандартів оцінки ефективності контрольно-наглядових заходів, які базуються на кількісних та якісних показниках;
- використання сучасних інформаційно-аналітичних систем для підвищення прозорості та точності контролю.

Розроблено методологію оцінювання ефективності функціонального забезпечення контрольно-наглядової діяльності, яка може бути застосована як на національному, так і на міжнародному рівнях. Ця методологія включає розрахунок індикаторів ефективності, таких як рівень досягнення стратегічних цілей, якість використання державних ресурсів та інтеграція результатів наукових досліджень у практичну площину.

У підрозділі 3.4 «Фінансове забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки» проаналізовано фінансові механізми підтримки контрольно-наглядової діяльності в науковій сфері та визначено їх роль у забезпеченні ефективного функціонування системи державного контролю. Здійснено детальний аналіз державного фінансування наукових установ і проектів через призму забезпечення прозорості використання бюджетних коштів та їх ефективності.

Досліджено основні джерела фінансування та особливості розподілу коштів на контрольно-наглядову діяльність. Встановлено, що основними проблемами фінансового забезпечення є:

1. Обмеженість фінансових ресурсів.

2. Неефективне планування і розподіл коштів.

3. Відсутність дієвих механізмів контролю за їх використанням.

Розроблено методику оцінки ефективності використання фінансових ресурсів, яка базується на двох ключових показниках: якість досягнутих результатів наукової діяльності та раціональність витрат. Запропоновано інтеграцію цієї методики в систему державного управління як інструменту моніторингу.

Обґрунтовано необхідність впровадження нових фінансових інструментів, таких як грантові програми для наукових установ із чіткими критеріями оцінювання їх ефективності. Запропоновано створення єдиного координаційного центру, який забезпечуватиме моніторинг і прозорість фінансових потоків в сфері науки.

У розділі 4 «Адміністративно-правові засади інституційного забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки» досліджено систему державних органів, що реалізують контрольно-наглядову діяльність, оцінено роль і ефективність ліцензування як інструменту контролю, проаналізовано взаємодію держави, недержавного сектору та громадських інститутів, а також розглянуто вплив результатів контрольно-наглядової діяльності на конкурентоспроможність наукової сфери.

У підрозділі 4.1 «Система державних органів, що забезпечують контрольно-наглядову діяльність в сфері науки» розглянуто склад і функціональне забезпечення системи органів державної влади, відповідальних за реалізацію контрольно-наглядових функцій у науковій сфері. Досліджено взаємодію між центральними органами виконавчої влади, науковими установами та громадськими організаціями в межах контрольно-наглядової діяльності.

Основна увага зосереджена на таких аспектах:

1. Чіткість розподілу повноважень – виявлено випадки дублювання функцій між різними державними органами, що ускладнює реалізацію єдиної політики в сфері науки.

2. Функціональна неузгодженість – проаналізовано причини неефективності існуючої системи, серед яких відсутність координації між суб'єктами контрольно-наглядової діяльності.

3. Потреба в інституційних змінах – автором запропоновано модель, що включає створення єдиного координаційного центру для управління всіма аспектами контрольно-наглядової діяльності в сфері науки.

Розроблено концепцію інституційного забезпечення, що базується на інтеграції принципів Good Governance. Запропонована модель передбачає:

- централізацію управління через новий координаційний орган;
- впровадження цифрових технологій для моніторингу діяльності наукових установ;
- залучення громадських інституцій до оцінки ефективності контрольно-наглядових заходів.

Обґрунтовано необхідність адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів, зокрема через імплементацію норм ЄС, які спрямовані на підвищення прозорості та підзвітності державних органів.

У підрозділі 4.2 «*Ліцензування як інструмент контрольної-наглядової діяльності в сфері науки: рудимент чи необхідність*» розглянуто ліцензування як важливий механізм державного регулювання, спрямований на забезпечення якості, прозорості та відповідності діяльності наукових установ встановленим вимогам. Проведено детальний аналіз правових та організаційних аспектів ліцензування, що застосовується в сфері науки.

Основну увагу приділено аналізу чинної законодавчої бази щодо ліцензування наукової діяльності, яка визначає порядок, критерії та вимоги до суб'єктів наукової діяльності. Виявлено ряд проблем, зокрема:

1. Нечіткість критеріїв, що застосовуються до суб'єктів ліцензування.
2. Відсутність інтеграції сучасних інформаційних технологій у процес ліцензування.
3. Недостатня прозорість та можливість громадського контролю за цим процесом.

Запропоновано конкретні шляхи вдосконалення системи ліцензування, серед яких:

- створення єдиного електронного реєстру ліцензій;
- запровадження системи моніторингу та оцінки ефективності виданих ліцензій;
- імплементація європейських стандартів у національне законодавство для забезпечення міжнародної відповідності.

Розроблено модель оптимізації процесу ліцензування на основі принципів Good Governance, яка включає прозорість процедур, залучення експертів та громадських інститутів, а також мінімізацію адміністративних бар'єрів для суб'єктів наукової діяльності. Запропоновані рішення можуть бути інтегровані в систему державного управління для забезпечення ефективнішого контролю та стимулювання розвитку наукової сфери.

У підрозділі 4.3 «*Взаємодія держави та недержавного сектору й інститутів громадянського суспільства в контрольній-наглядовій діяльності в сфері науки*» досліджено механізми взаємодії між державними органами, недержавними структурами та громадськими інституціями в реалізації контрольної-наглядових функцій у науковій сфері.

Встановлено, що активна участь недержавного сектору та громадських організацій сприяє підвищенню прозорості та підзвітності державного управління. Розглянуто форми такої взаємодії, зокрема:

- громадський моніторинг як інструмент забезпечення відповідності наукових установ встановленим критеріям;
- спільні ініціативи з розробки стандартів для оцінки результатів контрольної-наглядової діяльності;

– залучення експертів із недержавного сектору для аналізу ефективності витрат на наукові дослідження.

Розроблено механізми інтеграції громадських інститутів у процеси планування та реалізації контрольно-наглядової діяльності. Зокрема, запропоновано створення незалежного інформаційно-аналітичного центру, який би здійснював моніторинг і аналіз ефективності використання державних ресурсів у науці.

У підрозділі 4.4 «Вплив результатів контрольно-наглядової діяльності в сфері науки на її конкурентоздатність» досліджено, як ефективність контрольно-наглядових заходів впливає на розвиток науки та її спроможність відповідати сучасним викликам глобальної конкуренції. Проаналізовано ключові індикатори, які демонструють взаємозв'язок між якістю контролю та конкурентоздатністю наукових установ.

Основна увага приділяється:

1. Аналізу ефективності використання ресурсів на основі даних про результати наукових досліджень.

2. Впливу прозорості та підзвітності контрольно-наглядової діяльності на довіру до наукових установ.

3. Ролі впровадження інноваційних підходів у контрольно-наглядову діяльність для підвищення міжнародного рейтингу української науки.

Розроблено методикку оцінювання впливу результатів контрольно-наглядової діяльності на конкурентоздатність, яка базується на таких критеріях:

- відповідність наукових результатів міжнародним стандартам;
- ефективність розподілу фінансових і людських ресурсів;
- інтеграція наукових досягнень у реальний сектор економіки.

Сформульовано рекомендації для оптимізації адміністративно-правового забезпечення контрольно-наглядової діяльності з метою підвищення конкурентоздатності наукової сфери. Запропоновано створення єдиної системи моніторингу, яка забезпечить регулярну оцінку впливу контрольно-наглядових заходів на інноваційний розвиток науки.

У розділі 5 «Напрями підвищення ефективності реалізації адміністративно-правових засад нагляду та контролю в сфері науки» визначено ключові шляхи вдосконалення адміністративно-правового, організаційного та фінансового забезпечення контрольно-наглядової діяльності, враховуючи міжнародний досвід, адаптацію до стандартів ЄС, а також інтеграцію інноваційних підходів і принципів Good Governance.

У підрозділі 5.1 «Закордонний досвід реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки» проведено аналіз механізмів здійснення контрольно-наглядової діяльності у провідних країнах світу. Зосереджено увагу на інструментах державного регулювання, які сприяють підвищенню ефективності наукової діяльності, зокрема через стимулювання інновацій та забезпечення прозорості фінансування.

Особливу увагу приділено практикам країн Європейського Союзу, США та Японії, які демонструють високий рівень інтеграції принципів Good Governance у систему контролю за науковою сферою. Визначено ключові елементи цих систем, серед яких:

- багаторівневе стимулювання наукових досліджень через гранти;
- прозорі механізми державного замовлення на наукові розробки;
- інтеграція громадськості у процес оцінки ефективності наукових установ.

Наголошено на важливості адаптації цього досвіду до національних умов України, зокрема через впровадження єдиної системи моніторингу результатів контрольно-наглядової діяльності. Розроблено рекомендації щодо посилення міжнародного співробітництва, яке може сприяти інтеграції України у глобальний науковий простір.

Окреслено практичні механізми імплементації найкращих закордонних практик у вітчизняну правову систему, що сприятиме підвищенню ефективності контрольно-наглядових функцій в сфері науки.

У підрозділі 5.2 «Трансформація інституційного забезпечення реалізації нагляду та контролю в сфері науки в Україні» проаналізовано сучасний стан інституційного забезпечення контрольно-наглядової діяльності та визначено основні напрямки його трансформації. Автор досліджує дуальний характер державного контролю, що охоплює змістовний (наукові дослідження) і фінансовий (розподіл та використання ресурсів) аспекти.

Встановлено, що державна увага переважно зосереджена на фінансовому контролі, тоді як розвиток наукових установ залишається поза належною увагою. Така диспропорція викликає потребу у реорганізації підходів до інституційного забезпечення, зокрема:

1. Уніфікація функцій органів контролю – запровадження єдиної системи взаємодії органів, що відповідають за реалізацію державної політики в сфері науки.

2. Інтеграція фінансового та змістовного контролю – створення механізмів, що враховують не лише законність витрат, але й ефективність досягнення наукових цілей.

3. Розширення функцій органів науково-технічної політики – запровадження повноважень з моніторингу відповідності досліджень пріоритетам державної політики.

Запропоновано модель трансформації інституційного забезпечення, яка передбачає створення координаційного центру, відповідального за контроль і нагляд, інтеграцію сучасних інформаційних технологій та впровадження прозорих механізмів оцінки. Особливу увагу приділено адаптації кращих міжнародних практик.

Сформульовані стратегії для оптимізації інституційного забезпечення, які дозволять дотримуватися балансу між фінансовими і науковими аспектами

контролю. Зроблено висновок, що запропоновані заходи сприятимуть посиленню державної підтримки науки та підвищенню ефективності використання ресурсів.

У підрозділі 5.3 «Застосування адаптивного та проектного управління контрольньо-наглядовими функціями держави в сфері науки» обґрунтовано необхідність запровадження сучасних підходів до управління контрольньо-наглядовою діяльністю, зокрема адаптивного та проектного управління.

Розкрито сутність адаптивного управління, яке передбачає гнучкість і швидке реагування на зміни в умовах реалізації державної політики в сфері науки. Проектне управління, у свою чергу, визначається як інструмент чіткої структуризації завдань із встановленням термінів, ресурсів та критеріїв оцінки ефективності контрольньо-наглядових заходів.

Розроблено концепцію інтеграції адаптивного та проектного підходів у контрольньо-наглядову діяльність, що включає такі ключові елементи:

- запровадження системи моніторингу ризиків для прогнозування потенційних проблем;
- створення проектних груп для реалізації окремих завдань контролю;
- використання цифрових платформ для автоматизації процесів збору та аналізу даних.

Запропоновано механізми оцінки ефективності адаптивного управління через показники своєчасності реалізації заходів, раціональності витрат і досягнення стратегічних цілей. Висвітлено переваги проектного управління для оптимізації ресурсів та підвищення прозорості роботи державних органів.

У підрозділі 5.4 «Розширення участі громадськості в нагляді та контролі в сфері науки» розглянуто роль громадянського суспільства у забезпеченні прозорості та підзвітності контрольньо-наглядової діяльності. Обґрунтовано необхідність посилення участі громадськості через впровадження механізмів громадського моніторингу, незалежної експертизи та публічного обговорення результатів контролю.

Особливу увагу приділено аналізу законодавчих та інституційних умов для залучення громадських організацій до процесу нагляду. Запропоновано створення незалежного інформаційно-аналітичного центру, що забезпечуватиме моніторинг діяльності державних органів в сфері науки. Цей центр має здійснювати:

- аналіз ефективності використання бюджетних коштів;
- оцінку відповідності діяльності наукових установ державним пріоритетам;
- підготовку рекомендацій для підвищення якості наукової діяльності.

Розроблено моделі взаємодії між державними органами та громадськістю, що базуються на принципах Good Governance і спрямовані на підвищення ефективності наукових досліджень. Запропоновані підходи можуть бути імплементовані як на національному, так і на місцевому рівнях для посилення громадської довіри до результатів контрольньо-наглядової діяльності.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дали можливість здійснити теоретичне узагальнення та запропонувати методологію реалізації контрольної-наглядової функції в сфері науки в Україні. Це дало змогу сформулювати висновки та пропозиції щодо вдосконалення законодавства й практики його застосування, зокрема такі:

1. За результатами ретроспективного аналізу теоретичного осмислення контролю та нагляду в сфері науки виокремлено такі тренди, що вирішуються в межах цього дослідження: розмежування контрольної, наглядової, моніторингової та інших форм діяльності держави, спрямованих на досягнення цілей, які охоплюються класичним елементом управлінської діяльності у формі класичного контролю; визначення механізму реалізації контрольної-наглядової діяльності держави в науковій сфері; дослідження оптимальних форм, методів, способів та інструментарію відповідної діяльності державних органів в сфері науки; розробка концепції відносин у реалізації контрольної-наглядової діяльності держави в науковій сфері.

2. Аналіз історично-правового розвитку контрольної-наглядової діяльності в сфері науки дав змогу виокремити шість відповідних періодів, кожен із яких має системоутворювальне значення для формування концепції державно-наглядової діяльності в науковій сфері: перший період – період Національних визвольних змагань 1917–1921 рр., протягом якого відбуваються зламні процеси в національній ідентифікації української нації, спостерігається кристалізація національно-демократичного врядування в науковій сфері, що своїм результатом має створення 1917 року Української академії наук; другий період – період панування радянського режиму на території України (1921 – друга половина 1980-х рр.), який ознаменував насильницьке насадження та домінування комуністичних ідей у науковій сфері, запровадження тоталітарних підходів до державного регулювання в науковій сфері; третій етап (друга половина 1980-х років та 1991 р.) характеризується системними зрушеннями в сфері державного регулювання науки та науково-технічної діяльності й зменшенням державного контролю над науковою сферою, перетворення її на баласт бюджетного фінансування, суттєве скорочення (іноді навіть повна відсутність) фінансування наукових пошуків і припинення наукових досліджень у багатьох секторах наукової сфери, ухваленням першої редакції Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 13.12.1991; четвертий етап (1991–2001) характеризується формуванням законодавства в сфері регулювання науки та техніки, трансформацією державних підходів до регулювання цієї сфери, відбувається переосмислення ролі науки в розвитку економічного потенціалу та сфери забезпечення соціальних потреб суспільства, отримання нею конкурентних переваг у глобальному середовищі, ухваленням першої редакції Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III; п'ятий етап (2001–2015) характеризується

інтенсифікацією розвитку законодавчого забезпечення різних сфер і напрямів науково-технічної діяльності, а також формуванням інституційної підсистеми реалізації контрольної-наглядової функції держави; шостий етап (2015 рік по теперішній час) ознаменувався деталізацією та закріпленням форм і методів державного регулювання й управління у науковій і науково-технічній діяльності та визначенням інституціональної підсистеми реалізації такого регулювання.

3. За результатами дослідження методології дослідження контрольної-наглядової діяльності в сфері науки сформовано загальну для активного користування групу методів дослідження контрольної-наглядової діяльності держави в науковій сфері: сукупність філософсько-управлінських методів: діалектики, формально-логічний, логіко-юридичний, а також поєднання онтологічного та аксіологічного підходів – активно використовують для визначення ознак, критеріїв і змісту контрольної-наглядової функції держави; сукупність загальнонаукових методів пізнання (аналіз, синтез, індукція, порівняльно-правовий тощо) – використовують для з'ясування механізму забезпечення процесу реалізації контрольної-наглядової діяльності держави в науковій сфері; сукупність управлінсько-правових методів: системного, структурного, соціологічного аналізу, правового моделювання – розкривають особливі вимоги до системи забезпечення контрольної-наглядової діяльності держави.

4. Установлено, що державна політика в сфері науки – це систематична, прогностична управлінсько-організаційна й установча діяльність держави, що реалізується через відповідні органи та інституції і спрямовується на формування правового, інституційного, організаційного й інших видів забезпечення ефективного розвитку наукової сфери, відносин суб'єктів наукової діяльності з метою забезпечення потреб суспільства в самореалізації інтелектуального, людського капіталу та потреб держави у високоякісних і корисних наукових рішеннях, здатних підвищити рівень економічної та господарсько-виробничої конкурентоздатності держави шляхом активного впровадження відповідних конкурентних переваг у формі інновацій. Державна політика в сфері науки є драйвером розвитку економічного середовища суспільства шляхом впровадження в повсякденний обіг і споживчий вжиток новітніх технологічних рішень, інноваційних продуктів, здатних суттєво оптимізувати більшість соціально-економічних процесів. Контрольно-наглядова діяльність держави спрямовується головним чином саме на процес розподілення та використання ресурсів у науковій сфері, а тому і державна політика у цій сфері має відповідати вимогам утилітарності, прагматичності, раціональності. Розроблено структуру засобів реалізації державної політики в сфері науки. Так, до засобів прямої реалізації державної політики в сфері науки виносимо такі: визначення державних пріоритетів розвитку науки й техніки; формування державних науково-технічних програм; доведення державних замовлень на науково-технічні розробки; бюджетне фінансування фундаментальних досліджень і реалізації науково-технічних програм; проведення державної

науково-технічної експертизи; підготовка науково-технічних кадрів вищої кваліфікації; здійснення патентної та ліцензійної діяльності. До важелів непрямого впливу належать: створення сприятливих умов для здійснення науково-технічної діяльності всіма суб'єктами підприємництва; правовий захист інтелектуальної власності; звільнення від оподаткування, введення пільгового режиму оподаткування суб'єктів господарювання в сфері науково-технічної діяльності; введення пільгового кредитування; встановлення взаємовигідних міжнародних зв'язків; пропагування науково-технічних досягнень; стимулювання науково-технічної творчості.

5. Сучасний стан реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки детермінується низкою особливостей, серед яких чільне місце посідає формальний підхід до організації контрольної діяльності щодо визначення достатності й цільового використання коштів на утримання державних наукових і науково-дослідних установ. Комплекс детальніших заходів і засобів контролю стосується реалізації суто управлінських функцій. Окреме вирішення даної проблеми допустиме за рахунок широкого застосування положень Закону України «Про адміністративну процедуру», зокрема в частині реалізації адміністративних актів індивідуальної дії, якими за своєю сутністю і є управлінські рішення прийняті за результатами проведення контрольних заходів. Тобто на законодавчому рівні закріплюється певна алгоритмізація дій спрямованих на обов'язкове прийняття заходів об'єктом управління за результатами проведеного контролю аж до застосування санкцій та притягнення до відповідальності через ігнорування відповідних приписів та акту державного примусу. Загалом сучасний стан реалізації функції контролю в сфері науки потребує значного розширення в частині нагляду за процесом виконання державних програм розвитку наукової сфери чи окремих прикладних галузей науки, а також використання державних ресурсів, які спрямовують на підтримку, стимулювання наукових пошуків інноваційної діяльності тощо.

6. Доведено необхідність трансформації підходів до цілепокладання в частині реалізації контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки. Зокрема, це стосується організаційного, інституційного та внутрішньоорганізаційного рівнів. Таким чином, цілі вказаної політики потрібно спрямовувати на вирішення завдань розвитку об'єкта управління, який було перевірено в межах компетенції безпосередньо того органу державної влади, який такий контроль реалізовував. Дуалістичність результатів контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки в частині організаційної та функціональної підсистем створюватиме два вектори можливостей: розвитку власне науки та забезпечення потреб такого розвитку ресурсами центрального органу виконавчої влади, уповноваженого на реалізацію державної політики в науковій сфері; розвитку об'єкта контролю, похідним ефектом від якого буде забезпечення розвитку власне науки.

7. Аналіз сучасного стану законодавчого забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки продемонстрував наявність низки суттєвих

проблем, зокрема: фрагментарність функціональної складової його здійснення, що не охоплює всі сфери та рівні реалізації державної політики в означеній сфері; відсутність системності в частині визначення об'єкта й періодичності реалізації контрольних заходів; відсутність потенціалу здійснення моніторингу розвитку наукової сфери в режимі реального часу із подальшим корегуванням впроваджуваної політики. Часто законодавець тільки визначає наявність певних окремо взятих повноважень без належної деталізації, у який саме спосіб вони мають реалізовуватись.

8. Дослідження сучасного стану організаційного забезпечення моделі здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні показало, що вона не повною мірою відповідає сучасним потребам реалізації державної політики у вказаній сфері. Сучасна організаційна модель здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки уявляється комплексним баченням усієї системи контрольно-наглядової діяльності органів державної влади в науковій сфері. Системи органів, що здійснюють контрольно-наглядову діяльність в сфері науки, систематизовано за двома рівнями ієрархії: перший рівень (утворюють Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України); другий рівень (утворюють Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України, галузеві національні академії наук, Національний фонд досліджень України) об'єктивує функціональне навантаження в частині здійснення контрольно-наглядової діяльності.

9. Аналіз функціонального забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні дав змогу відокремити функцію контролю від функцію нагляду. Зокрема, нагляд здійснюється перманентно і є окремою спеціальною формою діяльності суб'єкта, що здійснює контрольно-наглядову функцію в сфері науки. Нагляд є звичайним напрямом функціонування суб'єкта контролю, і він у діяльності контрольних органів в сфері науки виражається в здійсненні юридичних дій у формі спостереження й перевірки відповідності виконання та додержання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень у частині реалізації державної політики в сфері науки, а в разі виявлення відхилень – розробки заходів з їх усунення. Що стосується інших форм контрольно-наглядової діяльності, які охоплюють функції органів виконавчої влади в науковій сфері, то тут слід звернути увагу на контроль над використанням фінансових ресурсів у науковій і науково-технічній сферах, а також контроль діяльності наукових установ. Такі форми контролю реалізуються в спосіб і на підставі таких нормативно-правових актів, а саме: контроль діяльності наукових установ, що входять у сферу відповідальності Міністерства освіти і науки України та контроль процесів використання фінансових ресурсів на здійснення наукової та науково-технічної діяльності на підставі Законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про управління об'єктами державної власності»; контроль використання фінансових ресурсів Національним фондом досліджень України на підставі Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»; контроль

діяльності наукових установ, що входять у сферу відповідальності Національної академії наук України та національних галузевих академій наук на підставі Закону України «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу»; інвентаризація й аудит державного майна, що проводять Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук на підставі Закону України «Про управління об'єктами державної власності»; проведення державної атестації наукових установ, що здійснює Міністерство освіти і науки України, на підставі Порядку проведення державної атестації наукових установ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 19.07.2017 № 540; ведення реєстру технологій, створених чи придбаних за бюджетні кошти та контроль над виплатою винагороди авторам, що здійснює Міністерство освіти і науки України, на підставі Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»; здійснення наукових і науково-технічних експертиз за участі Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України й органів, що входять до сфер їх відання на підставі Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу»; облік технологій, контроль над їх трансфертом і над виплатою винагороди винахідникам і їх акторам, що здійснюють Міністерство освіти і науки України, Національна академія наук України та національні галузеві академії наук на підставі Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій».

10. Аналіз фінансового забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні дав змогу зробити такі висновки в контексті фінансування контрольної-наглядової діяльності у цій сфері: законодавець закріплює доволі широкий перелік джерел фінансування наукової сфери загалом, до яких відносить: кошти державного та місцевих бюджетів, кошти установ, організацій і підприємств, вітчизняних та іноземних замовників робіт, грантів, інших джерел, не заборонених законом; відповідно до ч. 3 ст. 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» передбачено, що бюджетні кошти з-поміж іншого спрямовують на забезпечення діяльності суб'єктів, що реалізують державну політику в сфері науки й техніки; законодавець чітко зазначає, що фінансування діяльності суб'єктів, які забезпечують реалізацію державної політики в сфері науки не може здійснюватися з інших джерел, окрім державного та місцевих бюджетів, якщо воно не спрямовується на забезпечення науково-технічних програм і окремих розробок, спрямованих на реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки або на проведення прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, які виконують за державним замовленням та в рамках державних цільових наукових і науково-технічних програм; положення ст. 56 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо запровадження державних цільових наукових і науково-технічних програм у сфері наукової і науково-технічної діяльності було

підсилено з ухваленням Закону України «Про державні цільові програми», який відніс державні цільові науково-технічні програми до основних засобів реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки шляхом концентрації науково-технічного потенціалу держави для розв'язання найважливіших природничих, технічних і гуманітарних проблем; згідно зі ст. 48 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», бюджетне фінансування наукових досліджень здійснюється шляхом базового та програмно-цільового фінансування, з тим, однак, не дається визначення цим формам підтримки ні у цьому законі, ні в інших підзаконних нормативно-правових актах. Доведено, що найменше законодавець не приділяє належної уваги проблемам фінансового забезпечення практичного здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки, що ставить керівництво відповідних суб'єктів владних повноважень перед доволі складним вибором у перерозподіленні бюджетних коштів між усіма без винятку напрямками діяльності таких органів.

11. Дослідження інституційного забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки дало змогу виокремити сучасний тренд у формуванні системи державних органів, що реалізують здійснення вказаної діяльності. Видається цілком обґрунтованою запропонована архітектура побудови системи державних органів, що забезпечують здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки. В ній ми пропонуємо функціональне поєднання органів, уповноважених на реалізацію державної політики в сфері науки, та органів державного фінансового контролю. Перші відповідають за оцінювання результатів наукової діяльності, співвідношення релевантності встановлених державою напрямів розвитку науки її реальному стану. Другі – за законність і раціональність використання державних ресурсів з урахуванням тих висновків і результатів контрольно-наглядової діяльності, які надано першими. Крім того, органи державного фінансового контролю визначають ефективність управлінської діяльності розпорядників коштів. Тобто досягається замкнений цикл реалізації контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки поєднанням принципу деконцентрації державної влади та відповідальності з механізмом безоплатного аутсорсингу окремих напрямів контролю спеціально-уповноваженим органам.

12. Розроблено механізм реалізації контрольної діяльності держави в тих сферах наукової та науково-технічної діяльності, які мають або підвищену суспільну значущість та інтерес з боку захисту інтересів держави й національної безпеки, або досягнення певних наукових результатів, у яких потенційно може мати ризики для суспільства. Сам по собі механізм ліцензування взято за прикладом ліцензування окремих видів господарської діяльності, але з низкою основних особливостей. По-перше, ми наголошуємо, що аналізований нами вид ліцензування не є адміністративним бар'єром на шляху реалізації свободи наукової діяльності. Через це ми пропонуємо звільнити від видачі ліцензій наукові установи, що входять до сфери відання

Національної академії наук України та Національних галузевих академій наук. Такий вибір пояснюється тим, що такі наукові установи самі по собі через наділений правовий статус повинні забезпечувати високий рівень безпеки в здійсненні наукової діяльності, а результати такої діяльності мають бути захищені державою й набувають правового режиму державної власності. Задля легітимізації процедури ліцензування як інструменту посилення контрольної-наглядової спроможності держави в сфері науки пропонується доповнити Закон країни «Про наукову і науково-технічну діяльність» ст. 67 «Ліцензування окремих видів наукової та науково-технічної діяльності».

13. Доведено необхідність посилити рівень взаємодії держави та недержавного сектору й інститутів громадянського суспільства в здійсненні контрольної-наглядової діяльності в сфері науки шляхом розширення повноважень останніх щодо доступу до контролю над використанням державних ресурсів і реалізацією державних програм науково-технічного розвитку. Запропоновано розширити повноваження громадських рад при Національній академії наук України та національних галузевих академіях наук таким чином, щоб перетворити їх на необхідний драйвер кооперацій між приватним сектором (бізнесом), державою та науковою спільнотою, що укладатиметься в концепцію «потрійної спіралі». Держава ж позбавлятиметься домінантної ролі, а сама взаємодія координуватиметься громадськими радами, які залучатимуть до свого складу представників бізнесу, але тільки з правом дорадчого голосу та без реальних управлінських повноважень. Цінність такого залучення полягатиме в доступі цих представників до контролю над діяльністю наукових установ у тій частині, що здійснюється на засадах державно-приватного партнерства або на засадах спільного інвестування наукових досліджень.

14. Задля повномірною оцінювання впливу результатів контрольної-наглядової діяльності в сфері науки на її конкурентоздатність розроблено матрицю відповідності та достатності механізмів правового регулювання реальним умовам функціонування наукової сфери. Ця матриця формується шляхом визначення по горизонталі предметних питань, що підлягають контролю; по вертикалі – тих інструментів правового регулювання, які закріплено в законодавстві. Оцінювання відбувається щодо кожної предметної сфери та кожного окремого засобу її регулювання за двома аспектами: шляхом визначення повноти засобів правового регулювання для того, щоб об'єкт контролю в конкретній предметній сфері відповідав визначеним цілям розвитку; шляхом установлення можливості ухвалити ефективніше чи більш повноцінне управлінське рішення в межах чинного правового регулювання. Сам контроль здійснюється шляхом збирання інформації про діяльність об'єкта контролю й досягнуті ним результати. Тобто за результатами заповнення такої матриці визначають напрями та межі ухвалення відповідних управлінських рішень: або щодо системи правового регулювання загалом, або щодо конкретного об'єкта контролю. Так, пропонується запровадити синтетичне експертне оцінювання. Так, саме опитування експертів здійснюється за

допомогою анкет. Анкети відповідають двом напрямам контролю: визначення утилітарності отриманих наукових результатів у конкретній науковій установі чи їх системі, наукомісткість таких результатів, їх інноваційний потенціал і прогнозовану соціально-економічну цінність; визначення достатності й раціональності використання державних ресурсів на досягнення таких результатів, зокрема на фінансування відповідних наукових установ. Далі відбувається обробка результатів експертного опитування шляхом застосування показника середнього значення експертних оцінок або точкового прогнозу, який дасть змогу визначити координати окремо для шкали X , окремо для шкали Y , що дасть змогу визначити місце цієї точки в системі координат, за допомогою якої і відбудеться визначення того рішення (у вигляді стратегії). Побудова відповідного графіка оцінювання вибору організаційно-установчої стратегії за результатами проведення контрольних-наглядних заходів щодо наукових установ дасть змогу визначити подальший набір стратегічних рішень щодо розвитку відповідного об'єкта контролю.

15. Вивчення закордонного досвіду реалізації контрольних-наглядних функцій держави в сфері науки продемонстрував необхідність упровадження досвіду США в частині реалізації контрольної функції публічного управління в сфері науки за трансфером і подальшим використанням результатів наукових пошуків. Запровадження досвіду Франції в частині реалізації функцій Національного центру наукових досліджень (CNRS) дасть змогу залучити адміністративний персонал вітчизняних органів державної влади в означеній сфері тільки в частині перевірки, а не формування кошторису витрат на відповідні наукові дослідження. Самі напрями наукових досліджень повинні визначити суто науковці, а не державні службовці. Впровадження досвіду Фінляндії є доцільним у частині функціонування Ради з науково-технологічної політики, яка відповідає за стимулювання економічного поступу через упровадження новітніх розробок у промисловість й інші галузі. Доцільно імплементувати й досвід Агентства фінансування технологій та інновацій (Tekes), що є найважливішим державним фінансовим агентством для фінансування досліджень у Фінляндії та здійснює адміністрування фінансових ресурсів на потреби фінансування державних досліджень у формі державного замовлення, а також приватно-державних досліджень у формі державно-приватного партнерства.

16. Пошуки шляхів удосконалення інституційного забезпечення реалізації нагляду та контролю в сфері науки в Україні продемонстрували необхідність створення синтетичних інституцій, які формувались би залученням фахівців Міністерства освіти і науки України, Національної академії наук України, Держаудитслужби та Рахункової палати й реалізували свою діяльність через механізм робочої групи. Тобто органи фінансового та управлінського контролю, взаємодіючи, створюють гнучкіші та мобільніші структури у вигляді постійних робочих груп і комісій. Вони складатимуться з тих фахівців, що є постійними працівниками вказаних державних органів, які максимально точно

відповідають вимогам і критеріям конкретних завдань із контролю, нагляду чи моніторингу діяльності установ, організацій і навіть самих державних органів, які не лише реалізують сукупно державно політику в сфері науки, а й здійснюють наукові пошуки та дослідження з використанням державних ресурсів. Такий підхід є ефективним, оскільки закладається здійснення контрольної-наглядової діяльності на двох етапах: планування напрямів реалізації державної політики в сфері науки та планування витрат на наукові дослідження; процес фактичного виконання поставлених завдань тією сукупністю рангів та установ, що охоплюються поняттям «об'єкт управління».

17. Запропоновано розширити можливості застосування адаптивного та проектного управління контрольними функціями держави в сфері науки. Зокрема шляхом запровадження стандартів проектного управління на засадах методології GSCPS – Good State Control Practice In Science. Сутність цього методологічного підходу полягатиме в тому, що органи контролю здійснюють низку заходів з оцінювання, моніторингу, перевірки відповідності, які ґрунтуватимуться на принципах достатності владного впливу для реалізації конкретної управлінської функції; економічної обґрунтованості й раціональності владного впливу (контрольних заходів); цілісності контролю; оперативності владно-управлінського втручання за результатами контрольної діяльності. Сукупність цих принципів є відповідним виразом тих принципів і вимог, на яких ґрунтується реалізація концепту Good Governance загалом, а тому не потребує додаткового визначення. Запровадження інструментарію GSCPS у контрольну-наглядову діяльність уповноважених на її здійснення органів державної влади в сфері науки дасть змогу отримати такі результати, що матимуть не лише чіткий економічний та управлінський вираз, а й відображатимуть реальні перспективи розвитку наукової сфери, окремих напрямів наукових досліджень чи функціонування наукових установ, організацій, дослідницьких інститутів тощо.

18. Запропоновано механізм громадської науково-технічної експертизи як інструмент, що поєднуватиме контрольні-наглядові, інформаційно-аналітичні та консалтингові функції. Цей механізм міститиме три компоненти: науково-експертний центр, покликаний оцінювати ефективність й актуальність наукових пошуків і досліджень, що вже провадяться під егідою Міністерства освіти і науки України чи Національної академії наук України, а також розробляти пропозиції щодо нових перспективних напрямів наукових пошуків і відшукувати шляхи фінансування та нові джерела для інвестування, зокрема в моделі державно-приватного партнерства відповідних наукових досліджень; аналітично-консалтингову раду, яку призначено для пошуку шляхів найефективнішої ринкової капіталізації результатів наукових досліджень; спостережну раду, сутність діяльності якої зводиться до нагляду та контролю над використанням тих державних коштів, які витрачають на наукові дослідження з урахуванням тих змін, що запропоновані науково-експертним центром, а також над фінансуванням державних наукових досліджень із

приватних джерел. Таким чином, запропонований нами механізм дасть змогу створити додатковий елемент системного управління розвитком сфери науки за ширшого залучення громадськості. Діяльність усіх трьох структурних компонентів запропонованого механізму сприятиме досягненню цілей не лише в сфері контролю, зокрема за цільовим використанням державних коштів, а й підвищенню ефективності функціонування Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України. Наведений механізм не дублює її функції й не перебирає на себе виконання завдань із розробки пропозицій із державного управління в сфері науки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Бортняк К. В. Адміністративно-правові засади контрольно-наглядової діяльності в сфері науки: монографія. Київ: Саміт-Книга, 2024. 240 с.

2. Bortniak K., Merdova O., Tsomra V., Daraganova N., & Mykhailov R. Experience of administrative and legal support for control and supervision. *Amazonia Investiga*. 2023. № 12 (63). P. 289–298. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.27>. Включено до міжнародної наукометричної бази *Web of Science*. (1 др. арк., особисто автору – 0,2 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 293–296 у частині дослідження, яке присвячено аналізу досвіду країн ЄС щодо адміністративно-правових механізмів нагляду та контролю).

3. Zlyvko S. V., Bortniak V. A., Bortniak K. V., Storozhuk I. P., & Holobutovsky R. Z. Administrative reforms in Eastern Europe: A comparative legal analysis. *Cuestiones Políticas*. 2021. № 39 (69). P. 814–831. URL: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3969.50>. Включено до міжнародної наукометричної бази *Web of Science*. (0,83 др. арк., особисто автору – 0,17 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 819–821 у частині статті, яка присвячена дослідженню процесу впровадження адміністративних реформ у Східній Європі).

4. Komnatnyi S. O., Buha H. S., Fedorova A. M., Horovyi V. M., & Bortniak K.V. The role of civil society institutions in ensuring social control over political processes. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2021. № 12 (34). P. 341–360. URL: <https://doi.org/10.46925//rdluz.34.20>. Включено до міжнародної наукометричної бази *Web of Science*. (1 др. арк., особисто автору – 0,2 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 348–351 у частині дослідження, яке присвячено аналізу громадянського суспільства, яке відіграє роль ефективних інститутів соціального контролю).

5. Бортняк К. В. Розширення участі громадськості в процесі здійснення нагляду та контролю в сфері науки. *Наше Право*. 2024. № 3. С. 283–291. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-3/NP_2024_3_283.pdf. (0,7 др. арк.).

6. Добрянська Н. В., Петков С. В., Бортняк В. А., Бортняк К. В. Трансформація управлінських структур держави під впливом інформаційного суспільства: досвід для України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 746–748. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/181.pdf. (0,4 др. арк., особисто автору – 0,85 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 746–747 у частині дослідження, яке присвячено аспектам підвищення якості послуг та посилення довіри до владних структур з боку населення і бізнесу в Україні).

7. Бортняк К. В. Особливості реалізації контрольно-наглядової функції держави в сфері науки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Вип. 36. С. 341–348. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/834>. (0,95 др. арк.).

8. Петков С. В., Бортняк В. А., Бортняк К. В. Державна служба в Україні: напрями розвитку в контексті європеїзації. *Право і суспільство*. 2023. № 2. Т. 2 С. 393–397. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/2_2023/part_2/58.pdf. (0,45 др. арк., особисто автору – 0,1 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 394–395 у частині дослідження, яке присвячено аналізу європейського досвіду функціонування органів управління, їх функції, засади організації та діяльності, компетенцію, повноваження тощо).

9. Бортняк К. В. Сучасні проблеми фінансового забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні. *Наше право*. 2023. № 4. С. 146–153. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2023-4/NP_2023_4_146.pdf. (0,7 др. арк.).

10. Бортняк К. В. Особливості функціонального забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні. *Академічні візії*. 2023. Вип. 15. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/465>. (0,6 др. арк.).

11. Бортняк К. В. Аналіз історично-правового розвитку контрольно-наглядової діяльності в сфері науки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 35. С. 181–188. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/725>. (0,6 др. арк.).

12. Бортняк К. В. Ліцензування, як інструмент контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 34. С. 317–323. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/795>. (0,6 др. арк.).

13. Бортняк К. В. Участь інститутів громадянського суспільства в здійсненні контрольно-наглядової діяльності в сфері науки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Вип. 33. С. 299–307. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/799>. (0,7 др. арк.).

14. Бортняк К. В. Особливості методологічних підходів у дослідженні контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*.

2022. Вип. 32. С. 353–361. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/831>. (0,65 др. арк.).

15. Бортняк К. В. Теоретичне осмислення контрольно-наглядової функції держави в сфері науки. *Академічні візії*. 2022. Вип. 14. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/224>. (0,7 др. арк.).

16. Бортняк К. В. Вплив результатів контрольно-наглядової діяльності в сфері науки на її конкурентоздатність. *Академічні візії*. 2022. Вип. 13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/397>. (0,8 др. арк.).

17. Бортняк К. В. Участь органів державного фінансового контролю в системі державних органів, що забезпечують здійснення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки. *Академічні візії*. 2022. Вип. 12. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/402>. (0,8 др. арк.).

18. Бортняк К.В. Сучасний стан законодавчого забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні. *Наше право*. 2022. № 4. С. 185–191. URL: http://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2022-4/NP_2022_4_185.pdf. (0,6 др. арк.).

19. Бортняк К.В. Теоретичний аналіз цілей реалізації контрольно-наглядової діяльності держави в сфері науки. *Право. UA*. 2022. №2. С. 193–199. URL: http://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2022-2/Pravo_ua_2022_2_193.pdf. (0,6 др. арк.).

20. Бортняк К. В. Теоретичні засади визначення сутності державної політики в сфері науки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 31. С. 234–240. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/830>. (0,9 др. арк.).

21. Бортняк К. В. Інституційні засади забезпечення контрольно-наглядової діяльності в сфері науки в Україні. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2021. Вип. 30. С. 308–316. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/840><https://doi.org/10.46925//rdluz34.2>. (1 др. арк.).

22. Бортняк В. А., Бортняк К. В. Нормативне визначення нагляду та контролю в сфері публічного адміністрування. *Журнал східноєвропейського права*. 2020. № 75. С. 28–35. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2020/04/bortniak_v_bortniak_k_75.pdf. (0,5 др. арк., особисто автору – 0,25 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 31–33 у частині дослідження, яке присвячено розробці пропозицій щодо формування нормативного визначення нагляду та контролю в сфері публічного адміністрування).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

23. Bevzenko V. M., Bortnyak K. V., Busol O. Yu., etc. The optimization of protection model for rights and freedoms of Ukrainian person: collective monograph. Lviv-Torun: Liha-Pres, 2019. 364 p. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/22>. (15,6 др. арк., особисто автору – 0,9 др. арк.: внесок автора

відображено на сторінках 36-56 у розділі 3 «Особливості проведення реформи державного управління та надання адміністративних послуг в Україні»).

24. Бортняк К. В. Періодизація становлення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. 2023. Вип. 52. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3633. (0,2 др. арк.).

25. Бортняк К. В. Напрями трансформації інституційного забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері наук. *Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 29–30 листопада 2024 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. Київ–Запоріжжя: АА Тандем. 2024. С. 53–56. (0,2 др. арк.). URL: <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2024/12/IntWorldScProc-Kyiv-Nov2024.pdf>.

26. Бортняк К. В. Контроль та нагляд в сфері науки, як державно-управлінські функції. *Іноватика в сучасній освіті та науці: теорія, методологія, практика*: матеріали VI Міжнародного літнього наукового симпозіуму (м. Одеса, 28–29 липня 2023 р.). Одеса. 2023. С. 58–61. (0,2 др. арк.).

27. Бортняк К. В. «Контрольно-наглядова діяльність держави в сфері науки» як категорія науки адміністративного права. *Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 29–30 вересня 2023 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. 2-е вид., випр. і доп. Запоріжжя: АА Тандем. 2023. С. 55–58. URL: https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2023/11/ScTechInn-Odesa-Sept2023_v2.pdf. (0,2 др. арк.).

28. Бортняк К. В. Контрольно-наглядові функції держави в науці: особливості та реалізація. *Сімдесят сьомі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Одеса, 22–23 червня 2023 р.). URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4447/>. (0,2 др. арк.).

29. Бортняк К. В. Участь інститутів громадянського суспільства в процесі забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки в Україні. *Formation of innovative potential of world science: V International Scientific and Theoretical Conference* Primedia eLaunch LLC. NGO European Scientific Platform. 2023. С. 45–47. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/28.07.2023>. (0,2 др. арк.).

30. Бортняк К. В. Проблеми сучасного стану вітчизняного законодавства з питання забезпечення контрольної-наглядової діяльності в сфері науки. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів*: матеріали науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 15–16 вересня 2023 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2023. С. 28–32. (0,2 др. арк.).

31. Бортняк К. В. Особливості реалізації контрольно-наглядових функцій держави в сфері науки. *Мультидисциплінарні виклики сучасної науки: інновації та співпраця*: матеріали міжнародної наукової конференції (Лодзь, Польща, 15 вересня 2023 р.). С. 389–393. URL: <https://futuraity-publishing.com/wp-content/uploads/2024/12/Multidisciplinary-challenges-in-contemporary-1.pdf>. (0,2 др. арк.).

32. Бортняк В. А., Бортняк К. В. Нормативне визначення нагляду та контролю в сфері публічного адміністрування. *Theoretical foundations of modern science and practice*: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції (Мельбурн, 06–07 квітня 2020 р.) С. 168–171. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2020/04/XI-Conference-06-07-Melbourne-Australia.pdf>. (0,2 др. арк., особисто автору – 0,1 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 169–170 у рамках даного дослідження розроблено пропозиції, спрямовані на створення нормативних визначень нагляду та контролю, що забезпечать їх ефективно застосування в сфері публічного адміністрування).

33. Бортняк В. А., Бортняк К. В. Публічне адміністрування як зовнішній вираз реалізації юридичної діяльності державної влади. *Problems of implementation of science into practice*: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Осло, 20–21 квітня 2020 р.) С. 168–170. URL: <https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2020/04/XIII-Conference-20-21-Oslo-Norway.pdf>. (0,18 др. арк., особисто автору – 0,09 др. арк.: внесок автора відображено на сторінках 169 у частині дослідження, яке присвячено аналізу публічного адміністрування як практичного втілення юридичної діяльності державної влади через виконавчо-розпорядчі функції для реалізації законодавства та задоволення суспільних потреб шляхом трансформації правових норм в управлінські рішення).